

ATSIMINIMAI APIE J. JABLONSKĮ

B. PRANSKUS-ŽALIONIS

Apie J. Jablonskį man dar vaikystės metais teko nemaža girdėti iš savo motinos. Jos vyresnysis brolis Motiejus Žemaitis mokėsi kartu su J. Jablonskiu Marijampolės gimnazijoje, o paskui Maskvos universitete. Abu du buvo filologai ir labai artimi bičiuliai. Mano motinos pasakojimu, J. Jablonskis dažnai vasarą viešėdavo pas juos. Kadangi mano motinos tėviškė buvo visai netoli Vilkaviškio geležinkelio stoties, tai J. Jablonskis, grįžęs kartu su Žemaičiu atostogų iš Maskvos, pirma užsukdavęs pas savo bičiulį. Tas pat būdavo grįžtant po atostogų į Maskvą. Kartais svečiuodavęsis ir ilgiau. Motinos spėjimu, be bičiulystės su jos broliu, J. Jablonskį, tuomet labai gražų, gyvą ir linksmą jaunuolį, traukusios viešėti jos tėviškėje ir trys tuomet dar netekėjusios, jaunos ir taip pat gana gražios Žemaičio seserys — būsimos mano tetos. Motina prisimindavo, kad viešint pas juos J. Jablonskiui, o kartais ir dar kai kam iš jaunų studentų, visados būdavę labai linksmi, netildavusios dainos, kurių vis naujų J. Jablonskis išmokydavęs, o jų dainuojamas dainas — užsirašydavęs. Visos Žemaičiūtės buvusios geros dainininkės.

Man pačiam pamatyti J. Jablonskį teko 1915 m. rudenį Voroneže. Aš jį stebėjau ne kaip bendro darbo kolega-mokytojas, o kaip paauglys moksleivis-gimnazistas. Buvau tuomet trečioje gimnazijos klasėje. Klasė buvo labai didelė — apie 60 mokinių, susirinkusių iš įvairiausių Lietuvos gimnazijų. Trečioji klasė, mano nuomone, anais laikais buvo bene sunkiausia pedagoginiu atžvilgiu. Tai 13—15 metų paaugliai, kuriuos jau sunkiai beveikia bet kokios grasinimo priemonės disciplinai palaikyti ir kurie dar neturi tiek sąmoningumo, kad patys rūpintųsi klasės tvarka ir stropumu moksle, kas jau būdinga aukštesniųjų klasių moksleiviams. Be to, carinėse gimnazijose buvo labai išgalėjęs paprotys žiūrėti į visus mokytojus kaip į moksleivių nedraugus, krėsti jų atžvilgiu visokias išdaigas ir aplamai išdykauoti. Tuo labiau, kad ten, Voroneže, atsidūrę be tėvų moksleiviai neįjautė jokių auklėjamųjų varžtų ir iš šeimos pusės.

Bene vienintelis mokytojas, kuris ir šiomis sąlygomis mūsų klasėje sugebėjo ne tik palaikyti gana griežtą tvarką bei discipliną, bet ir priversti gerai mokytis, buvo J. Jablonskis. Dėl to jis, tur būt, labiausiai ir liko atmintyje tiek kaip žmogus, tiek kaip pedagogas.

J. Jablonskis tuo metu buvo jau senyvas žmogus, ir, svarbiausia,— invalidas. Dėvėjo jis gimnazijos mokytojo uniforma ir atvykdavo iš pradžių važiuotas arkliais, o vėliau — kieno nors atstumiamas specialioje kėdėje-vežimėlyje. Didele sau garbe laikydavome padėti J. Jablonskiui išlipti iš vežiko bričkutės ir atvesti jį į gimnazijos rūmus. Eidavo jis labai lėtai, vilkdamas vieną koją, dešine ranka pasiremdamas stora lazda, o kairiaja ranka įsikibęs į palydovo petį. Jei lauke J. Jablonskiui suteikti tokio palydovo pagalbą retai tekdavo — patarnaudavo vyresnieji gimnazistai, tai atlydėti jį iš mokytojų kambario į mūsų klasę ar palydėti iš klasės į kitą klasę dažnai ir aš turėdavau progos.

J. Jablonskis jau buvo beveik visiškai žilas: ir ūsai, ir apyplikė galva, ir kaplio formos barzdelė, kurią jis dažnai suėmęs į saują glostydavo, buvo apšarmoję. Atlydėtas į klasę, jis sėsdavo į katedrą ir jau per visą pamoką nepakildavo iš vietos. Dėstydamas lotynų kalbą, jis atrodydavo ne tik labai reiklus dėstomam dalykui ir drausmei, bet net ir žiaurus mokytojas: dažnai susirūstinęs daužydavo kumštimi katedrą, šaukdavo pakeltu balsu ir ypač mėgdavo piktai išjuokti, pasityčioti iš nežinančio pamokos ar prasižengusio drausmei mokinio. Klasėje tada būdavo šventa tyła, o iššauktam atsakinėti pamoką drebėdavo kinkos. Nesigailėdavo statyti „kuolų“ (vienukių), nors gerai atsakius net ir silpnesniam mokiniui parašydavo penketuką.

Kaip iš kitų dalykų, taip ir iš lotynų kalbos aš gaudavau gerus pažymius, tačiau kartą vis dėlto kažko nepataikiau atsakyti, ir J. Jablonskis prie mano akių įrėžė klasės žurnale „kuolą“.

— Už ką gi, ponas mokytojau? — išdrįsau aš paprieštarauti.— Juk aš į visus klausimus atsakiau.

To tik, rodos, jam ir reikėjo. Ne tiek piktai, kiek pašiepiančiai jis pradėjo tyčiotis:

— Žiūrėkit — jis į visus klausimus atsakė, o aš jam vienukę pastačiau! Atsakė, girdi, į visus klausimus. Atsakė — netylėjo, visi girdėjot. O gal ir gerai atsakė, ar ne? Atsakyti į klausimą ir kvailys gali, bet tai dar nereikia mokėti pamoką ir teisingai atsakyti. Ir papūga atsako į klausimą, tai ir jai rašyti penketukus? Jei nežinai, tai geriau tylėti, o ne atsakyti į klausimus.

Keletą minučių tęsėsi šis J. Jablonskio pamokslas, lydintas aštrios sarkastiškos šypsenos. Aš raudau iš gėdos, nes pamoką iš tikrųjų blogai atsakinėjau.

Bet rytojaus dieną iššauktas vėl gavau penketuką.

Visam gyvenimui liko šitas J. Jablonskio pasityčiojimas: aš jį visados prisimenu, kai reikia atsakyti į klausimą, kurio gerai nežinau. Ar iš tikrųjų nedera geriau patylėti, negu atsakyti nesąmonę?

Atsitikdavo, kad vis dėlto kuris labiau išdykęs mokinys labiau prasižengdavo klasėje. Tuomet J. Jablonskis jau tikrai įpykdavo ir, daužydamas abiem kumštėmis stalą, visas judėdamas katedroje, imdavo šaukti tą vieną posakį:

— Išeikit iš klasės! Išeikit iš klasės! Išeikit iš klasės!

Jokio teisinimosi tada J. Jablonskis negirdėdavo ir, jei mokinys delsdavo, jis dar labiau jaudindavosi ir šaukdavo. Mes patys greičiau išstumdavome nusikaltėlį iš klasės, nors kartais jo tas nusižengimas mums atrodydavo ne toks jau didelis. Gaila būdavo savo draugo, bet dar labiau gaila susijaudinusio seno mokytojo.

Rašant kontrolinius rašto darbus — „ekstemporalus“, J. Jablonskis neturėjo galimybės, kaip kiti mokytojai, vaikščioti po klasę ir sekti, kad nenusirašinėtume vieni iš kitų. Todėl jis atsinešdavo iš anksto paruoštus tekstus vertimams į lotynų ar rusų kalbą, įrašytus popieriaus juostelėse ir sunumeruotus. Kiekvienam mokiniui įteikdavo atskirą, skirtingą nuo kitų tekstą ir pasižymėdavo, kam kurį numerį davęs. Atiduodant darbą, reikėdavo pridėti ir tekstą. Tuo būdu nurašymas nuo kaimyno likdavo negalimas, ir kiekvienas turėdavo dirbti savarankiškai.

Labai mėgdavo J. Jablonskis lotyniškas patarles, kurias jis mums deklamuodavo, pats įsiklausydamas į jų skambėjimą ir tartum smaguriaudamas. Nuo jo ir mes, mokiniai, pamildavome tas patarles ir daugelį jų, ypač turinčių gilesnės prasmės, aš dar ir šiandien pamenu ir pats dažnai kartoju:

— Tempora mutantur et nos mutamur in illis.

— Que medicamenta non sanat — ferum sanat, que ferrum non sanat — ignis sanat.

— Quidguid agis, prudenter agas et respice finem.

Žinodami Jablonskio mėgimą įvairių lotyniškų posakių, mes ir sveikinti jį sugalvojome lotyniškai, pažymėdami jo, kaip mokytojo, griežtumą:

— Salve, magister severus!

Jablonskis patenkintas ir šypsodamasis mums atsakydavo:

— Salvete, discipuli pigri!

Ir, rodos, visai kitas žmogus J. Jablonskis buvo lietuvių kalbos pamokose, kurių mes taip pat turėjome vieną kartą per savaitę. Kadangi klasėje buvo daug mokinių, kurie anksčiau visai nebuvo mokęsi lietuvių kalbos, be to, ir savo gyvojoje kalboje vartojo daug tarmybių, tai J. Jablonskiui teko pradėti dėstymą beveik nuo abėcėlės ir mums — suvalkiečiams, kurie jau buvome mokęsi lietuvių kalbos ir kalbėjome daug taisyklingiau. Tačiau pamokos mums praeidavo ne tik gyvai, nenuobodžiai, bet ir duodavo nemažos naudos. Susidūręs su ta ar kita mokinio tarme, J. Jablonskis iškeldavo aikštėn tos tarmės ypatybes, aiškindavo įvairių svetimybių kilmę ir nurodydavo joms lietuviškus pakaitalus. O dėl reikalo mokėti lietuvių kalbą jis dažnai deklamuodavo mums patarlę:

— Maža garbė svetimom kalbom kalbėti, didi gėda savos gerai nemokėti.

Lietuvių kalbos pamokose J. Jablonskis būdavo visados daug linksmesnis, niekad nerūstaudavo, nešaukdavo, nesityčiodavo, kalbėdavosi su mumis, rodos, ne kaip griežtas ir rūstus mokytojas, o kaip nuoširdus ir geras vyresnysis draugas ar tėvas. Čia jis nereikalavo ir pamokų iškalimo, nestatė nežinantiems „kuolų“, o tik rūpinosi, kad visi mes pamiltume tą seną, gražią, tokią skambią ir tokią turtingą lietuvių kalbą. Kad ir mes, stipresnieji mokiniai, lavintumėsi toliau, jis mums duodavo atskirus uždavinius — dažniausiai išversti iš rusų kalbos kokį apsakymą, pasakui tuos mūsų vertimus ištaisydavo, paaiškino klaidas ir netikslumus. Daugelį tų J. Jablonskio pataisytų vertimų jis vėliau sunaudavo savo paruoštoms ir Voroneže išleistoms skaitymų knygoms „Vargo mokyklai“. Rodos, tai daugiausia buvo vyresniųjų klasių mokinių darbai, bet, galimas diktas, kad vienas kitas vertimėlis pakliuvo ir iš mūsų klasės.

Per lietuvių kalbos pamokas J. Jablonskis mėgdavo smulkiai išklausi-
nėti mokinius, iš kurio krašto ir net kaimo jie kilę, dažniausiai, tur būt, tamės išaiškinimo reikalui, nes, kaip minėjau, Voronežan buvo suvažiavę moksleivių iš įvairiausių Lietuvos kampelių. Kartą teko panašiu būdu pasikalbėti su J. Jablonskiu ir man. Tas pokalbis prasidėjo dėl mano pavardės rašymo. Pagal rusiškai užrašytus metrikus aš savo pavardę rašydavau Anckaitis. J. Jablonskis, kartą grąžindamas sąsiuvinį, viršelyje mano pavardėje buvo išbraukęs raidę „c“ ir viršuje parašęs „s“. Paklausiau — kodėl?

— O iš kur tu kilęs? — klausia J. Jablonskis.

— Iš Juodupėnų, netoli Naumiesčio, — atsakiau.

— Taigi iš Paprūsės. Tavo tėvų tėvai bus veikiausiai atsikėlę iš prūsų lietuvių, kurie Joną vadina Ansu, o pravardžiuoja Anskiu; iš čia ir Anskaitis.

Sužinojęs, kad mano tėviškė esanti netoli, tik per kelis kilometrus nuo jo gimtųjų Kubilių ir Rygiškių, J. Jablonskis — jaučiau — mane supo ypatingesniu savo dėmesiu ir savotiška simpatija. Lietuvių kalbos pamoka mūsų klasėje būdavo paskutinė, penktoji pamoka, po kurios J. Jablonskiui jau nereikėdavo, įsikibus į kieno nors petį, slinkti į kitą klasę, ir jis kartais dar užtrukdavo klasėje pasikalbėti su vienu kitu jį dominančiu mokiniu. Nepamenu, kokia proga kartą pasilikau tokiam pašnekesiui su J. Jablonskiu ir aš. Jaučiant J. Jablonskio palankumą, man jau seniai knietėjo pasakyti jam, kad jį gerai pažinojusi mano motina. Sužinojęs apie tai, J. Jablonskis smulkiai išklausinėjo apie visų mano motinos šeimos narių — tėvų, brolių ir seserų likimą. Mačiau jį susijaudinusį, prisiminus, tur būt, savo jaunystės metus. Atsisveikinant jis man ištiesė ranką, kurią aš, taip pat susijaudinęs, kaimo vaiko įpročiu, pabučiavau.

Kitais metais aš persikėliau mokytis į Voronežę atsidariusią Vilkaviškio gimnaziją ir J. Jablonskio iš arčiau stebėti jau neturėjau galimybių. Bet jo šviesus atminimas pasiliko mano sieloje visam amžiui.